

KLAS EKLUND*

Men varför flyger ugglan?

Nationalekonomerna tycker – inte särdeles förvånande – om att framställa sig som serena och objektiva vetenskapsmän; de vill gärna se sig som föregångare, idégivare och opartiska betygsättare gentemot politikerna och den ekonomiska politiken. Keynes' formulering att "praktiska män, som tror sig vara alldeles opåverkade av varje intellektuellt inflytande" egentligen är "slavar under någon avliden socialekonom" citeras ofta med gillande inom ekonomskrädet.

En ekonom som inte instämmer utan tvärtom vill vända upp och ned på detta föregivna förhållande är Göteborgsdocenten och marxisten Johan Lönnroth. I sin bok *Minervas ugglor. Om ekonomerna som maktens predikanter* (Arbetarkultur 1985, 223 sidor) frågar han: "Är det inte snarare så att socialekonomerna är slavar under maktens 'praktiska män' och deras ideologi?"

Bokens titel syftar på Tor Fernholms undran "Är den ekonomiska teorin en Minervas ugglor som flyger om natten, i efterhand, sedan idégivarna och politikerna gjort sitt verk?" Lönnroth besvarar Fernholms fråga jakande. Hans tes är, kort uttryckt, att ekonomerna fungerar som apologeter, vilka legitimerar den härskande klassens ideologi. Sålunda har, skriver han, "hela raden av ledande nationalekonomer – med viss tidseftersläpning – gjort teori av den genomsnittligt mest gångbara åsikten bland storfinansens, statsapparatusens, massmedias och fackföringsrörelsens toppfigurer" (sid 198).

Lönnroths bok söker leda detta i bevis genom en kronologisk historisk översikt i nio kapitel; ett om 1700-talet, två om 1800-talet, fem om perioden från sekelskiftet till 1970-talet och ett om de senaste tio åren. Varje kapitel refererar kortfattat varje periods respektive "tidsanda", varefter följer en mer detaljerad genomgång av den ekonomiska debatten. Varje kapitel avslutas med en redovisning av hur periodens politiska och ekonomiska idéer

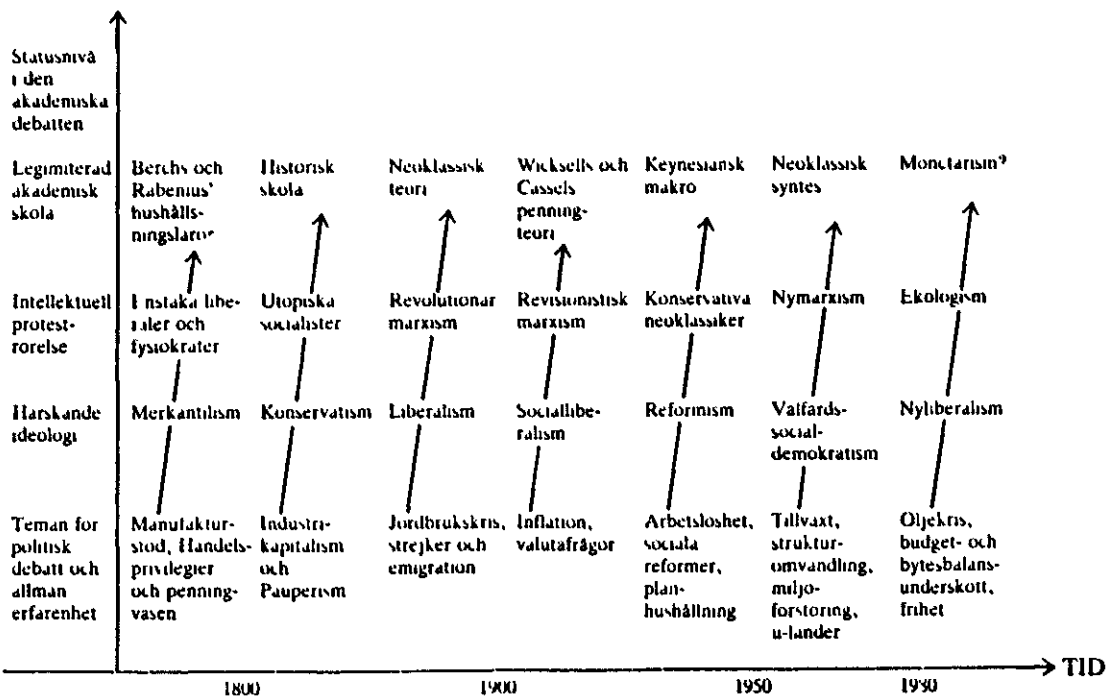
kodifieras i de nationalekonomiska läroböckerna.

Framställningen är helt koncentrerad till Sverige och den svenska debatten. Den börjar med merkantilismen och hur denna avspeglas i den första ekonomiläroboken – Berchs "Inledning till den allmänna hushållningen" från 1747 – och slutar med en redovisning av hur "den nya högern" enligt Lönnroth alltmer tar över ekonomiämnet under 1980-talet. Bifogade figur är Lönnroths egen schematiska sammanfattning av hur de ekonomiska doktrinerna formats i Sverige under de senaste 200 åren.

Som framgår av bilden menar Lönnroth sig kunna härleda olika skolbildningar och -strider utifrån den ekonomiska och politiska utvecklingen i sig. Det är "en förändrad ekonomisk, social och politisk verklighet" som föranleder allmänhet och massmedia att ställa nya krav och frågor – vilket efter en process, vari också ingår "proteströrelser" såväl "i folkdjupet som i det vetenskapliga etablissemanget", resulterar i en etablerad "ekonomuppfattning" om vilka svar som är de rätta och riktiga på dessa tidens frågor.

Den härigenom etablerade förhållande skolan är enligt Lönnroth inte i första hand frukten av en akademisk inomvetenskaplig teoriutveckling. Snarare är den en "efterhandskonstruktion, avsedd att sätta den akademiska världens godkännandestämpel på politiska idéer och åtgärder som redan vunnit allmänt erkännande respektive framgång. Till stor del handlar det helt enkelt om att klä upp den politiska debatten i ett mer abstrakt och (åtminstone skenbart) mer opartiskt språk. Borgerlig välmåga blir 'harmon', 'jämvikt' och 'balans', vinstkvoten blir 'naturlig ränta', statslån till offentliga arbeten blir 'keynesiansk finanspolitik', lika lön för lika arbete blir 'Rehn-Meidners

* Ekon lic, verksam i statsrådsberedningen.

modell' och statlig sparsamhet blir 'monetarism' . . . Den legitima vetenskapen fungerar som en sorts statskyrka, där de ledande professorerna är biskopar och där läroböckerna är de gängse predikotexterna, som nöts in genom mer eller mindre sedelärande övningsuppgifter och exempel" (sid 200).

Så långt Lönnroths slutsatser. Och det ligger givetvis ett mått av sanning i dem; det vore utomordentligt märkligt om inte också nationalekonomen handlade lika ekonomiskt rationellt som han antar att alla andra gör. Om kapitalisten maximerar vinsten, konsumenten nyttan och politikerna antalet röster, borde väl nationalekonomerna i konsekvensens namn erkänna att de själva kan misstänkas vilja maximera forskningsanslaget, föreläsningarsvaret eller artikelhonoraret – något som rimligen torde utsätta dem för ett visst tryck att inte alltför mycket stöta sig med dem som makten haver. Än märkligare vore det om ekonomerna, då de väljer sina forskningsobjekt, underlät att ta hänsyn till vilka praktiska ekonomisk-politiska frågor som dominerar sce-

nen och som kräver svar och debattinsatser.

Att ekonomerna står under ständig press att anpassa sig till den "härskande klassen" och den "ekonomiska basen" är därför alldeles oomtvistligt. Men den intressanta frågan är *hur* och *i vilken utsträckning* detta sker; eller – för att återknyta till Lönnroths boktitel – *varför ugglan flyger som den gör*.

På dessa punkter finner jag emellertid Lönnroths skildring frustrerande. Historieskrivningen är i vissa stycken roande och lättläst.¹ Tyvärr är den också rapsodisk och förenklad. Min bestämda upp-

1 Roligast är faktiskt personregistret, vari diverse ekonomer expedit sorteras in i olika fällor med hjälp av korthuggna och adjektivfyllda stamplar. Som smakprov när det gäller i dag verkamma svenska ekonomer kan namnas Villy Bergström, som karakteriseras som "Hästursekonom och fondanhängare". Burenstam-Linder blir "Hogerman, handelsteoretiker, amatörpsykolog" och Bo Gustafsson får den upplysande (?) etiketten "Kommunist, maoist, socialdemokrat". Assar Lindbeck definieras såsom "Socialdemokratisk keynesian, borgerlig ekonom och nyvänsteräre".

fattning är att Lönnroth ganska så ad-hoc-mässigt plockat ihop det som han tyckt passa som illustrationer till sin tes, och att han ofta självsvåldigt pressat ihop dessa utvalda delar för att få dem att passa in i det uppjordade schemat.

Ett exempel är hur Lönnroth utan närmare spisning slår fast att den neoklassiska teorin legitimerar kapitalismen. På ett sätt är detta naturligtvis riktigt – men det är inte särskilt upplysande. Det finns ju flera olika tänkbara sätt att legitimera kapitalismen. Den intressanta uppgiften för den som vill driva en tes à la Lönnroth borde väl framför allt vara att förklara *varför* nationalekonomernas "legitimering" av kapitalismen kommit att ta sig detta uttryck; varför såg den marginalistiska revolutionen ut som den gjorde och varför kom den just då den kom? Och vilken är den klassmässiga grunden till att den neoklassiska traditionen ett tag fick vika för keynesianismen men sedermera ändå kunde återta dominansen?

Sådana frågor har debatterats flitigt under årtiondenas lopp, inte minst av marxistiska ekonomer. Bucharins hypotes var som bekant att den marginalistiska revolutionen – där konsumenten och inte producenten sattes i centrum för analysen – återspeglade en social och politisk utveckling som innebar finanskapitalets uppstigande över industrikapitalet inom bourgeoisiein.

Att granska denna och liknande hypoteser faller långt utanför ramen för denna kommentar. Men det märkliga är att Lönnroth i sin bok nästan helt ignorerar dem. Han ställer knappast den typen av frågor alls. Men därmed tappar också hans framställning i intresse. Den blir till en berättande krönika, där själva grunden för analysen egentligen aldrig redovisas – varför framställningen heller egentligen aldrig förmår leda sina teser i bevis. Jag menar, att om man på ett trovärdigt sätt skall kunna hävda att den ekonomiska teorins utveckling avspeglar den härskande klassens intressen måste man också kunna beskriva *hur* denna "avspegling" går till. Man måste också kunna förklara *hur* och *varför* formerna för "avspeglingen" kan ändras så kraftigt över tiden och vad det är som gör att en viss teori

inte längre fyller sin funktion utan ersätts av en annan. På dessa punkter brister emellertid Lönnroths framställning påtagligt.

Inte minst gäller detta hans sätt att skildra 1900-talets svängningar i den ekonomisk-politiska debatten. Så beskrivs hur Stockholmsskolan slår igenom, hur dess ledande personer åldras och blir till "statsschamaner", hur den neoklassiska syntesen attackeras av den nya vänstern och hur den "nya högern" erövrar initiativet under 1980-talet. Men dessa olika svängningar bara beskrivs rätt upp och ned; de *analyseras* inte. I kapitlet om den nya vänstern får man således läsa att denna under sina glansdagar nästan kom att dominera debatten. Men i nästa kapitel konstateras helt kort att ett "trendbrott" inträffat, "där en långsam högervridning under andra halvan av 70-talet övergick till ett kraftigt uppsving för en ny militant höger". Beteckningarna och faktaskildringen kan naturligtvis diskuteras i sig, men det mest anmärkningsvärda är att Lönnroth inte försöker att koppla ihop de båda perioderna: *varför* föll nyvänstern tillbaka och *varför* klev en ny höger fram? Läsaren frågar sig naturligtvis huruvida dessa båda fenomen hänger samman och ifall nyvänsterns fall möjligen kunde bero på att de svar den gav på tidens frågor helt enkelt inte var tillfyllest. Den givna följdfrågan blir då givetvis huruvida den nya högerns analys i något visst avseende varit mer korrekt, eller om också den kommer att falla tillbaka, därför att även dess analys är bristfällig.

Lönnroths relativistiska schema – vari alla skolor och strömningar bara "reflekterar" intressena hos ekonomiska och politiska maktgrupperingar – tillåter honom emellertid inte att svara på sådana "absolutistiska" frågeställningar; de implicerar ju att det skulle kunna finnas ett (mer eller mindre) objektivt eller opartiskt sätt att betrakta verkligheten och därmed också att i efterhand analysera och sitta till doms över äldre ekonomiska skolbildningar och deras respektive förtjänster.

Min uppfattning är att Lönnroth kraftigt underskattar nationalekonomins "relativa autonomi" gentemot den realeko-

nomiska och politiska utvecklingen. Det finns inom nationalekonomin – på gott och ont – ett starkt element av självständig teoriutveckling, som pågår alldeles oavsett vilka filosofiska och politiska spörsmål som ställts på dagordningen i den verkliga värld som finns utanför de nationalekonomiska elfenbenstornen. Givetvis finns starka inslag av propaganda och ideologi i nationalekonomins utveckling, men det finns *också* en inomvetenskaplig teoriutveckling, styrd av disciplinregler som byggts in i ämnet av generationer ekonomer. I stället för att förneka detta drag är den relevanta frågan hur viktigt det är i förhållande till de utifrån kommande impulserna i den dialektiska process som sammantaget bestämmer den ekonomiska teorins och debattens zick-zackande framåt.

Lönnroth avslutar sin bok med stridsropet "Avskaffa ekonomerna!". Rekommendationen är dock inte fullt så blodig som den i förstone verkar. Vad Lönnroth menar är att samhällsvetenskaperna bör "avskaffas som fristående ämnen inom utbildningsinstitutionerna". I stället ska kunskaper om "hur ekonomi och samhäl-

le fungerar" vara ett viktigt "inslag" i humanistiska, naturvetenskapliga och juridiska studier.

Rådet är dock svårt att förstå utifrån Lönnroths egna utgångspunkter. Såvitt jag begriper innebär det egentligen inte att Lönnroth vill avskaffa ekonomerna eller ens nationalekonomin, utan snarare att han vill ersätta dagens dominerande nationalekonomiska *teorier* med mera institutionalistiskt och tvärvetenskapligt präglade studier. Men enligt Lönnroths hela framställning i övrigt är det ju klass- och maktförhållanden som avgör ekonomiämnets utformning och utveckling. Det enda verksamma receptet mot nationalekonomernas apologetik måste väl då följaktligen vara att i grunden omdana det ekonomiska systemet och klassrelationerna i samhället? Denna slutsats – som logiskt följer av boken i övrigt – underlåter emellertid Lönnroth att dra, åtminstone explicit; något som gör ett i mitt tycke inkonsistent intryck. Men därvid slipper han ju, å andra sidan, ta ställning till vems maktutövning de nya ekonomerna kommer att legitimera i det samhälle Lönnroth vill ha.